

Tachanun: An Uncomfortable Position To Be In

I. Nefilas Apayim: A Case Study

1. תלמוד בבלי - מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א-עמוד ב

זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שלישי בזיתים, ושלישי בחטים, ושלישי בשעורים. ויש אומרים אף בצק שבידי אשה טפח. תנא: אך גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס.... אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי. מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה. ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר. איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא. אשכחתיה דנפל על אנפיה, אמרה ליה: קום, קטלית לאחי. אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב. אמר לה: מנא ידעת? אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

2. חידושי הריטב"א - מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

לא שבקת ליה למיפל על אנפיה - תמיהה מילתא היאך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום? ומכאן מביא רבינו (רשב"א) שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפילת אפים

3. שולחן ערוך - אורח חיים סימן קלא סעיף א

אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים (דכולה כעין תפילה אריכתא היא - בית יוסף בשם ראשונים)

4. חידושי הריטב"א - מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

ההוא יומא ריש ירחא הוה - מכאן נלמוד שאין נופלין על פניהם ברי"ח וכש"כ ביו"ט

5. ערוך השולחן - אורח חיים סימן קלא סעיף ב

כתב הטור בשם רב נטרונאי גאון נפילת אפים רשות היא ולא חובה ע"ש ולכן בנקל מבטלין אותה מפני כמה דברים כמו שיתבאר. ונ"ל דעכשיו שכל ישראל נהגו בזה שוינהו עלייהו כחובה אם מעט ואם הרבה, וגם מצינו בגמרא דעם כי היא רשות מ"מ עניינה גדול מאד ומן השמים ממהרים לענות על נפילת אפים דאמרינן בס"פ הזהב [בבא מציעא נ"ט:...] הרי מפורש דאין זה חובה דאלו היתה חובה לא היה ציית לה וגם מפורש דכחה גדול דתיכף ומיד נתקבלה תפלתו:

6. הליכות ביתה - סימן ז, הערה א

נשים פטורות. והוא עפ"מ"כ הטור דנפילת אפיים בצבור על פניהם אחר התפלה רשות היא... אף שעכשיו כל ישראל נהגו בזה א"כ שתינהו עלייהו כחובה... י"ל שהנשים לא קבלוהו עלייהו ודמא לתפלת ערבית שלא קבלוהו ופטורות. וגם מדברי הפוסקים מתבאר שעיקר נפ"א נתקנה לאומרה בצבור או בשעה שהצבור אומרים אותה אומרה גם היחיד ונשים ליתנהו בדין צבור.

II. Tantruming Like a Child

7. רש"י - מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב

חוץ משערי אונאה - לפי שצער הלב היא, וקרוב להוריד דמעות

8. תלמוד בבלי - מסכת ברכות דף לב עמוד ב

ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר: גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי, ואף על פי

ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש

9. ערוך השולחן - אורח חיים סימן קלא סעיפים א, ט

וענין נפילת אפים הוא כדי שיסדר התפלה בג' סדרים, תחלה תפלה דמיושב והיינו עד שמ"ע, ואח"כ תפלה דמעומד ואח"כ נפילת אפים כמו שעשה משה רבינו דכתיב [דברים ט, ט] ואשב בהר וכתוב [דברים י, י] ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתפל לפני ה' (טור) ולכן אומרים אח"כ ואנחנו לא נדע מה נעשה כלומר התפללנו בכל אופן היכולת ויותר מזה לא נדע מה נעשה ורק עליך עינינו (טור)... נכון לומר ואנחנו לא נדע בישיבה ומה נעשה בעמידה ובקול רם [מג"א בשם של"ה] והטעם נ"ל ע"פ מ"ש בסעיף א' דהתפללנו בכל אופן היכולת בישיבה ובעמידה ובנפילה ולכן עתה מרמזים לזה הלא נפלנו וישבנו ועמדנו ומה נעשה עוד ועתה רק עליך עינינו זכור רחמיך

10. מלכים-א פרק יח פסוק מב

וַיַּעֲלֶה אַחָאָב לְאָכַל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלֶיהוּ עָלָה אֵל רֹאשׁ הַכֶּרְמֶל וַיִּגְהַר אֶרְצָה וַיִּשָּׂם פָּנָיו בֵּין בְּרָפְיוֹ:

11. רלב"ג - שם

ר"ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש"י עם זה ההכנעה וההצנעה כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש"י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקוד בזה הצער:

12. תלמוד בבלי - מסכת ברכות דף לד עמוד ב

ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי. אמר לו: חנינא בני, בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים - ויחיה. אמר רבי יוחנן בן זכאי: אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו - לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך? אמר לה: לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך.

13. רש"י - שם

כעבד - בן בית, נכנס ויוצא שלא ברשות; כשר לפני המלך - שאינו רגיל לבא לפניו.

14. תלמוד בבלי - מסכת תענית דף יט עמוד א

משנה: מעשה שאמרו לו לחוני המעגל: התפלל שירדו גשמים! אמר להם: צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו. התפלל ולא ירדו גשמים. מה עשה? עג עוגה ועמד בתוכה, ואמר לפניו: רבונו של עולם! בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך. התחילו גשמים מנטפין, אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות. התחילו לירד בזעף, אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתקנן... שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה גזרני עליך נידוי, אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך, כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצוננו, ועליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך.

15. שולחן ערוך - אורח חיים סימן קלא סעיף ב

הגה: י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים, וכן נוהגים (ב"י בשם רוקח)... ובשעה שהצבור מתפללין אז אפי' יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפים (ד"ע פ"א אגור).

III. Sometimes More, Sometimes Less

16. שולחן ערוך - אורח חיים סימן קלד סעיף א

נוהגין להרבות בתחנונים בשני ובחמישי, ואומרים "והוא רחום"... משום שהם ימי רצון, ולכן נוהגין ג"כ להתענות בהם

17. משנה ברורה - שם

- (ב) ואומרים והוא רחום - ותיקון אמירתה היה ע"י מעשה נס גדול כמובא בכל בו (ס' יח) ונדפס בסידורים.
וצריך לאמרו בכונה ובמתון ולא במרוצה:
(ו) ימי רצון - שארבעים יום של קבלת לוחות האחרונות שהיו ימי רצון עלה מרע"ה ביום ה' וירד ביום ב':

18. שולחן ערוך - אורח חיים סימן קלא

- (ג) אין נפילת אפים בלילה... (ד) נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבהכ"נ ביום מילה, ולא כשיש שם חתן... (ו) נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, בט"ו בשבט, בר"ח, בחנוכה, בפורים, בל"ג בעומר...
(ז) ומנהג פשוט שלא ליפול על פניהם בכל חדש ניסן, ולא בט' באב, ולא בין יו"כ לסוכות

19. משנה ברורה - שם

- (כ) לא בבית האבל - היינו כל שבעה והטעם דאז מדת הדין מתוחה עליו וע"כ יש ליזהר מלהגביר מדת הדין וכמו הטעם דאין נפילת אפים בלילה (לבוש)
(כג) ולא כשיש שם חתן - ומשום דמצוה לשמוח עמו השמחה נמשכת לכל הנלוים אליו [אחרונים]:
(כו) ובזמנינו נוהגין שאין נופלין כל ז' ימי המשתה... וכן הדין בוהוא רחום ולכן טוב ליזהר שלא יכנס החתן לביהכ"נ כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו:

20. תלמוד בבלי - מסכת שבת דף י עמוד א

רבי בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי, אמר הכון לקראת אלקיך ישראל. רבא שדי גלימיה ופכר ידיה, ומצלי. אמר: כעבדא קמיה מריה. אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא, כי איכא צערא בעלמא - שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי. אמר: כעבדא קמי מריה. כי איכא שלמא - לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי. אמר: הכון לקראת אלקיך ישראל

IV. Complete Submission

21. רבינו בחיי - במדבר פרק טז פסוק כב

"ויפלו על פניהם". להתפלל. ומכאן לנפילת אפים בתפלה. ודע כי ענין נפילת אפים בתפלה יש בו שלש כוונות:

האחת למורא השכינה, כדי שיתלבש בזה בושות וצניעות כי כסוי הפנים מדרכי הענוה והבושת, ולפי שכוונת המתפלל שהשכינה כנגדו, וכענין שכתוב: (תהלים טז, ה) "שויתי ה' לנגדי תמיד", לכך תקנו בטכסיסי התפלה כסוי הפנים, והכל ליראת ה' יתברך, כענין שכתוב במשה: (שמות ג, ו) "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים"...

השנית, להראות צער והכנעה, והוא כי הנופל על פניו מצטער ונכנע, וההכנעה מעקרי התשובה, ואז תפלתו מקובלת והקב"ה חושש על צערו וממלא שאלתו. וכן אמרו רז"ל (תענית כד א) על הצדיק המצטער חלש דעתיה ואתא מטרא. ודומה לזה אמרו בבבא מציעא (נט ב) שלהי פרק הזהב: דביתו דר' אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הוי כו' מההוא עובדא ואילך לא הוה שבקא ליה לרבי אליעזר למנפל אפיה בתחנונא, והענין כדי שלא יצטער, ומתוך הצער וההכנעה והעלבון יעניש את רבן גמליאל אחיה שהיה ראש ישיבה ושברכוהו בעצתו. והא למדת שלא היתה מתיראת הגברת הזאת שיענישנו בתפלתו אלא מתוך נפילת אפים...

השלישית, להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו, והוא כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו והוא מסכים במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו, ואינו יודע דרכו ועניניו, ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקב"ה מסכים על ידו... וכאלו הרגשותיו בטלות ואסורות ממצוא הפציו, ועיניו ושפתיו מסותמין לא יוכל לראות ולדבר כי אם בהפקת רצון הש"י, וזה דוגמת מה שמסכים עם לבו בכוון רגליו בתפלה כאלו רגליו כבולים, אין חפצו תלוי בעצמו. והנה האומות מראים הכונה הזאת בכוון הידים בבקשת תחנונים, והן עצמן אינן יודעין למה הורגלו בכך. והטעם בזה הוא להראות בטול כה עצמו כאלו ידיו אסורות והוא מוסר אותו למי שמתחנן אליו, ולפי שתנועת הרגלים גדולה מתנועת הידים לקרב תועלתו ולדחות נזקו, לכך נהגנו בכוון הרגליים ולא הידים.

22. מהרש"א חידושי אגדות - מסכת ברכות דף י עמוד ב

צריך שיכוין רגליו. יש לתת טעם שיעמוד כן כאלו הוא כפות ברגלים וכן אמרו בידי שיניח ידו אחת על חברתה בשעת תפלה כעבד כפות לפני רבו וק"ל

Takeaways:

1. Tachanun is an extension of the Amidah, and is a particularly demonstrative and potent tefillah
 - a. However, as it is only a minhag, it has not been accepted every day or by women
2. Nefilas Apayim is an expression of pain, urgency, and desperation - like a child's tantrum
 - a. This is more effective when we achieve the closeness of children (sefer torah/minyan)
3. Some days are more auspicious for "begging," and so there is longer tachanun. However, on other days/occasions, we wish to have a more hopeful attitude, and so we do not recite tachanun at all.
4. Even when we do not recite tachanun, we can still fulfill some of its core elements, including completely submitting our bodies and lives to Hashem [e.g., feet together] (R' Bechaye)